

მოსახლეობის აღწერა - მდგრადი განვითარების მონიტორინგის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; ქუთაისის უნივერსიტეტი. naira.virsaladze@atsu.edu.ge

მალვინა ყიფიანი

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, marina.kipiani.53@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: მოსახლეობის აღწერა; მდგრადი განვითარება; ეროვნული ინდიკატორები

J.E.L. classification: J10, O20

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.27.08>

ციტირებისთვის: ვირსალაძე ნ., ყიფიანი მ., (2024) მოსახლეობის აღწერა - მდგრადი განვითარების მონიტორინგის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი. ეკონომიკური პროფილი, ტ. 19, 1(27), გვ. 72-78. DOI:<https://doi.org/10.52244/ep.2024.27.08>

ანოტაცია. მოსახლეობის აღწერას ისეთივე ხანგრძლივი ისტორია აქვს, როგორც ცივილიზაციას. თანამედროვე მსოფლიოში გლობალურ პრობლემათა შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თემა სწორედ დემოგრაფიული ვითარებაა და შესაბამისად, მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მოვლენაა.

მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის მსგავსად, საქართველოშიც მოსახლეობის აღწერებს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. აღწერების სიხშირე და ძირითადი მახასიათებლები სხვადასხვა დროში განსხვავებული მიზნითა და ინტერესით ხდებოდა. ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოში მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა 2002 და 2014 წლებში ჩატარდა. ამჟამად მიმდინარეობს მოსამზადებელი სამუშაოები 2024 წლის მესამე საყოველთაო აღწერისათვის. იგი ეყრდნობა გაეროს მიერ შემუშავებულ მეთოდოლოგიას და მდგრადი განვითარების მიზნების ეროვნული ინდიკატორების გათვალისწინებით საკმაოდ ახალი და მრავალფეროვანი ინფორმაციის მოპოვებას ითვალისწინებს. შესაბამისად, მისი წარმატებით ჩატარება გახდება მნიშვნელოვანი წინაპირობა, როგორც მდგრადი განვითარების ეროვნული მიზნების მონიტორინგისათვის, ისე 2030 წლის დღის წესრიგის შესრულებისათვის.

შესავალი

მსოფლიოში არსებულ გლობალურ პრობლემებს შორის დემოგრაფიული პრობლემა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და საკმაოდ აქტუალურია. თემა დიდ ინტერესს იწვევს როგორც დემოგრაფიული საკითხებით დაინტერესებულ მეცნიერ-მკვლევართა შრომებში, ასევე ფართო საზოგადოებაში. აღნიშნული საკითხი ნებისმიერი ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი და გადაწყვეტია, რადგან იგი უკავშირდება მოსახლეობის როგორც რაოდენობრივ, ისე სტრუქტურულ პარამეტრებს, რაც საბოლოოდ აისახება მოსახლეობის აღწარმოებაში ანუ თაობათა ცვლის პროცესში. მოსახლეობასა და მასში მიმდინარე დემოგრაფიული პროცესების შესახებ ინფორმაციის ძირითად წყაროს წარმოადგენს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა.

მოსახლეობის აღწერა მეცნიერულად ორგანიზებული სტატისტიკური დაკვირვებაა და მისი ჩატარება სახელმწიფოს ფუნ-

ქციას წარმოადგენს. სახელმწიფო ახორციელებს აღწერის სამართლებრივ რეგლამენტაციას შესაბამისი კანონების საფუძველზე.

ძირითადი ტექსტი

მსოფლიოში, ისევე როგორც საქართველოში მოსახლეობის აღწერებს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. აღწერების სიხშირე და ძირითადი მახასიათებლები სხვადასხვა დროში განსხვავებული მიზნითა და ინტერესით ხდებოდა. მიზანს არსებული სიტუაცია განაპირობებდა და შესაბამისად აღიწერებოდა ის ძირითადი მაჩვენებლები, რაც იმ დროისათვის აინტერესებდა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს. ზოგჯერ აღწერა მხოლოდ გარკვეულ ტერიტორიას მოიცავდა.

მეცნიერთა ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ აღწერა საქართველოში ჩვენს წელთაღრიცხვამდეც ტარდებოდა, მაგრამ ამის შესახებ ცნობები ჩვენამდე მოღწეული არ არის. მოღწეული ცნობებით პირველი აღწერა საქართველოში მე-7 საუკუნის პირველ ნახევარში ჩატარებულა. სუმბათ დავითის-ძის ქრონიკებში აღნიშნულია, რომ ქვეყანა ქართლისა, აღწერეს და წარიღეს საბერძნეთს. ეს ერის მთვარ სტეფანოზის დროს მომხდარა. სამწუხაროდ, იმის გამო, რომ აღწერის მონაცემები „საბერძნეთს წარიღეს“, ჩვენ მათ შესახებ აღარაფერი შემოგვრჩა (ლორთქიფანიძე, 2018:55).

აკად. პაატა გუგუშვილის გამოკვლევით, სწორედ მე-7 საუკუნის პირველ ნახევარში აღუწერიათ ქართლი, შეუდგენიათ მიწის კადასტრი. ვინაიდან ამ დროისათვის მიწის აღწერასთან ერთად, ხალხის აღწერაც ხდებოდა, საქართველოში მოსახლეობის აღწერების დასაწყისად მე-7 საუკუნე უნდა მივიჩნიოთ (გუგუშვილი, 1973:176). ისტორიული წყაროების მიხედვით აღწე-

რები დავით აღმაშენებლის დროს, მე-11 საუკუნეშიც მიმდინარეობდა. ცნობილია მონღოლების მიერ საქართველოს აღწერის ფაქტი 1254 წელს. აღიწერა საქართველოს მოსახლეობის მამრობითი სქესის მოსახლეობა 15-16 წლის ასაკისა. მოსახლეობასთან ერთად მოხდა პირუტყვის, ყანების, ვენახების და სხვა აღწერები. აღწერის შედეგად მონღოლებმა 90 ათასი მეომარი შეაწერეს საქართველოს. ამ ცნობის მიხედვით ირკვევა, რომ იმ დროისათვის საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობა 5 მლნ-მდე მცხოვრები ყოფილა (გამყრელიძე, 1955:94). მე-17 საუკუნიდან საქართველოში მოსახლეობის აღწერებმა პერიოდული ხასიათი მიიღო. აღწერის შესახებ ცნობებს დავთარი ერქვა. აღწერა ეფუძნებოდა ქართლის დაყოფას სადროშოებად. სადროშოს სარდალი ვალდებული იყო აღწერა ჩაეტარებინა ყოველ 7 წელიწადში ერთხელ (ჯავახიშვილი, 1930:19).

ისტორიული წყაროების მიხედვით მეცნიერულად ორგანიზებული აღწერები საქართველოში XIX საუკუნის ბოლოდან იწყება. მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერა თარიღდება 1897 წლით, როდესაც საქართველო თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიების სახით შედიოდა რუსეთის იმპერიაში. მიუხედავად იმისა, რომ აღწერის მასალები შეკვეცილი პროგრამით დამუშავდა, იგი საკმაოდ მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავდა საქართველოს მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ.

საბჭოთა პერიოდში საქართველოში ჩატარებული ექვსი აღწერა (1926, 1939, 1959, 1970, 1979, 1989 წ.წ.) მიუთითებს, რომ ქვეყანაში რეგულარულად მიმდინარეობდა მოსახლეობის აღწერები, მაგრამ საქართველო მასში მონაწილეობდა არა როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, არამედ, როგორც საბჭოთა ქვეყნის ერთ-ერთი რეგიონი.

ნი. 1989 წლის აღწერას ერთგვარი ისტორიულ-დემოგრაფიული მნიშვნელობა და დატვირთვაც აქვს, რამდენადაც 1989 წელი ქრონოლოგიურად მიჯნავს ერთმანეთისაგან საბჭოთა და დამოუკიდებელ საქართველოს. მისი შედეგები ყოველთვის დარჩება შესადარ ბაზად, რომელიც საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ ყველა ის მნიშვნელოვანი და სერიოზული ცვლილებები, რაც ქვეყანამ ბოლო ათწლეულებში გადაიტანა (ვირსალაძე, 2013:112).

2001 წელს მიღებულ იქნა კანონი „მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შესახებ“ (2010 წლიდან ძალადაკარგულია). ამ კანონით განისაზღვრა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მომზადების, ჩატარების, მოპოვებული მასალის დამუშავების, შედეგების გამოქვეყნებისა და გავრცელების სამართლებრივი საფუძვლები. კანონის მიხედვით, „მოსახლეობის აღწერა არის განსაზღვრულ დროში ქვეყნის მოსახლეობის სოციალური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ვითარების მახასიათებელი მონაცემების მოპოვების, დამუშავების, შეფასების, ანალიზის, განზოგადებისა და გამოქვეყნების საერთო პროცესი“ (მუხლი 1-ა).

საქართველოში, როგორც გაეროს სხვა წევრ ქვეყნებში, მოსახლეობის აღწერა ტარდება გაეროს მიერ შემუშავებული მეთოდოლოგიით - უნიფიცირებული, სტანდარტული და ნორმატიული მაჩვენებლების შესაბამისად, რაც საშუალებას იძლევა მთელმა მსოფლიომ „ისაუბროს“ ერთიან და გასაგებ ენაზე, თუ როგორია დემოგრაფიული ვითარება მსოფლიოში და მის ცალკეულ რეგიონებში, რა პრობლემები იკვეთება დემოგრაფიული თვალსაზრისით, რა არის ამ პრობლემების გამომწვევი მიზეზები და როგორ შეიძლება მათი გადაჭრა (შემსუბუქება), შესაბამისი დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარებით.

აღწერებით მიღებული მონაცემების გამოყენების არეალი გვაჩვენებს, რომ თანამედროვე გლობალურ სამყაროში აღწერების როლი და მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზარდა. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა „ევროპის სტატისტიკოსთა კონფერენციის რეკომენდაციები მოსახლეობისა და საცხოვრისების საყოველთაო აღწერის 2020 წლის რაუნდისათვის“, რომელიც მოამზადა გაეროს ევროპის ეკონომიკურმა კომისიამ (UNECE) 2015 წელს. საერთაშორისო სტატისტიკური ორგანიზაციების და ევროსტატის ერთობლივი მუშაობის შედეგად მოხდა რეკომენდაციებში შესული მეთოდოლოგიის მიმოხილვა, რომელიც დამტკიცდა ქვეყნების მიერ 2020 წლის აღწერის რაუნდისათვის. მოცემული რეკომენდაციებთან ერთად დოკუმენტში ყურადღება გამახვილებულია იმ მონაცემებზე, რომლებიც მოსახლეობისა და საცხოვრისების აღწერის 2020 წლის რაუნდში ქვეყნებმა უნდა მიიღოს: მოსახლეობა; მისი გეოგრაფიული, დემოგრაფიული და ეკონომიკური მახასიათებლები; სოფლის მეურნეობა, განათლება, მიგრაცია, ეთნო-კულტურული მახასიათებლები, შეზღუდული შესაძლებლობები, შინამეურნეობისა და ოჯახის მახასიათებლები და საცხოვრისის მახასიათებლები.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ თანამედროვე აღწერით მიღებული მონაცემები წარმოადგენს ერთადერთ წყაროს, რომელიც შეიცავს გეოგრაფიული ადგილმდებარეობის მიხედვით დახარისხებულ ინფორმაციას მოსახლეობის რაოდენობის, ინდივიდებისა და შინამეურნეობების მახასიათებლებზე, რაც მოსახლეობის მოწყვლადი ჯგუფების იდენტიფიცირების საშუალებას იძლევა, ამასთან ერთად, ეს მონაცემები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ადგილობრივ დონეზე, ქვეყნის შიგა რეგი-

ონული განვითარებისთვის.

მოსახლეობის 2024 წლის აღწერა გაეროს მიერ შემუშავებული მეთოდოლოგიით ტარდება და მდგრადი განვითარების მიზნების ეროვნული ინდიკატორების გათვალისწინებით საკმაოდ ახალი და მრავალფეროვანი ინფორმაციის მოპოვებას ითვალისწინებს. შესაბამისად, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის და სახელისუფლებო ორგანიზაციების ძალისხმევა მიმართული უნდა იყოს აღწერის ორგანიზებულად და მაღალ დონეზე ჩასატარებლად, რათა მოსახლეობის აღწერის შედეგად მიღებული ხარისხიანი ინფორმაცია და მასზე დაყრდნობით გაანგარიშებული სტატისტიკური მაჩვენებლები ასახავდეს რეალურ სინამდვილეს. ამასთან ერთად, აღწერის მონაცემების გამოყენება უნდა მოხდეს შესაძლებლობების განვითარების, მოსახლეობის ეროვნული, რეგიონული და ადგილობრივი დინამიკის, ასევე სივრცითი და სოციალური უთანასწორობის დადგენის მიზნით, მათ შორის, მდგრადი განვითარების მიზნების ინდიკატორებისა და მოსახლეობისა და განვითარების საერთაშორისო კონფერენციის სამოქმედო პროგრამის (ICPD) ინდიკატორების განსაზღვრის მიზნით. მოსახლეობისა და საცხოვრისების აღწერის საფუძველზე მდგრადი განვითარების 201 ეროვნული ინდიკატორიდან 93 ინდიკატორს, ანუ 46%-ს პირდაპირ და არაპირდაპირ ფარავს მოსახლეობის აღწერით მიღებული ინფორმაცია. შესაბამისად, მისი წარმატებით ჩატარება გახდება მნიშვნელოვანი წინაპირობა, როგორც მდგრადი განვითარების ეროვნული მიზნების მონიტორინგისათვის, ისე 2030 წლის დღის წესრიგის შესრულებისათვის.

საქართველოს მოსახლეობის 2024 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი მონაცემების შეგროვება 14 ნოემბრიდან 19 დეკემ-

რამდე იგეგმება. სიახლეა ის, რომ 2024 წლის მოსახლეობის აღწერასთან ერთად ჩატარდება სასოფლო-სამეურნეო აღწერაც. ასე, რომ დემოგრაფიულ და სოციალურ მონაცემებთან ერთად ინფორმაცია შეგროვდება საქართველოს შინამეურნეობების სასოფლო-სამეურნეო აქტივობების შესახებაც.

2024 წლის აღწერა მოგვცემს მნიშვნელოვან და მრავალმხრივ ინფორმაციას, რომელიც აუცილებელია ქვეყანაში არსებული დემოგრაფიული ვითარების შესაფასებლად, არსებული პრობლემებისა და გამოწვევების მკაფიოდ დასაზუსტად. ამასთან ერთად, ქვეყანას ექნება რეალური შესაძლებლობა იმისა, უფრო კონკრეტულად და მეტი სიზუსტით განსაზღვროს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი პრიორიტეტები და შესაბამისად, გამჭირვალე და სრულფასოვანი ინფორმაცია მიაწოდოს მოსახლეობას.

დასკვნა

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა საკმაოდ მნიშვნელოვან, ურთულეს და ძვირადღირებულ სტატისტიკურ ოპერაციას წარმოადგენს. იგი ფართო სოციალურ-პოლიტიკური და მრავალმხრივი სამეურნეო და დემოგრაფიული ნიშნების მატარებელია. აღწერის მასალები ერთობ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის წყაროა გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნით გათვალისწინებული აქტივობების შესაფასებლად.

ცხადია, რომ აღწერის შედეგად მიღებული ინფორმაცია საჭირო და პრაქტიკულად გამოსაყენებელია როგორც მიკრო და ადგილობრივ დონეზე, ასევე მთლიანად ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მაჩვენებლების გამოსათვლელად. მოსახლეობის აღწერის მასა-

ლები ერთადერთი სრულფასოვანი ინფორმაციაა მოსახლეობის როგორც რაოდენობაზე, ასევე ინდივიდებზე, მათი შინამეურნეობების დახასიათების ჩათვლით.

გაეროს მიერ შემუშავებული მოსახლეობის აღწერის ახალი მეთოდოლოგია და შესაბამისად გაეროს მოსახლეობის ფონდი (UNFPA) აღწერის კითხვარი ითვალისწინებს მთელ რიგ სიახლეებს, რომელიც ეხება მიგრაციის სტატუსს, შეზღუდულ შესაძლებლობებს, ქორწინების ტიპს და ქორწინების რეგისტრაციას. სიახლეები გათვლილია მდგრადი განვითარების 2030 წლის დღის წესრიგით გათვალისწინებული ამოცანების შესაბამისად (ჭელიძე, 2022).

2024 წლის აღწერის მონაცემთა მნიშვნელოვანი ნაწილი იმ საბაზო მონაცემთა სისტემის შექმნის საფუძველი გახდება, რომლითაც 2030 წლისათვის უნდა მოხდეს სოციალური და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მთელი რიგი ძირითად მაჩ-

ვენებლების გაანგარიშება და პროგნოზირება.

ლიტერატურა:

1. გუგუშვილი პ., (1973) საქართველოს სსრ მოსახლეობის აღწარმოების საკითხები, თბილისი.
2. გამყრელიძე გ., (1955) დემოგრაფიული სტატისტიკა, თბილისი.
3. ვირსალაძე ნ., (2013) აღწერა-მოსახლეობის სტატისტიკური შესწავლის ძირითადი წყარო, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, ქუთაისის უნივერსიტეტი. URL: <https://unik.edu.ge/PagePDF/conf/konf-2013.pdf>
4. ლორთქიფანიძე ვ., (2018) დემოლოგია. თბილისი.
5. ჭელიძე ზ., (2022) მდგრადი განვითარების მიზნების (SDG) ეროვნული ინდიკატორები და საქართველოს მოსახლეობის აღწერა 2024. თბილისი.
6. ჯავახიშვილი ივ., (1930) საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, თბილისი.
7. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური - www.geostat.ge

Census of population – the important tools of sustainable development monitoring

Naira Virsaladze

Doctor of Economics, associate professor of Akaki Tsereteli State University, associate Professor of Kutaisi University, naira.virsaladze@atsu.edu.ge

Mavlina Kipiani

associate Professor of Kutaisi University, marina.kipiani.53@mail.ru

KEY WORDS: *population census; sustainable development; national indicators*

J.E.L. classification: J10, O20

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.27.08>

For citation: Virsaladze N., Kipiani M., (2024) Census of population – the important tools of sustainable development monitoring (in Georgian). Economic Profile, Vol. 19, 1(27), p. 72–78. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2024.27.08>

Summary: Among the global problems in the world, one of the important topics is the demographic situation. Basic and accurate parameters of the demographic situation are collected during the census, that is why the general population census is an event of national importance.

Like the rest of the world, population censuses in Georgia have a centuries-old history. The frequency and main characteristics of the censuses were conducted at different times with different purposes and interests.

The so-called 1989 The union census was the last for Soviet Georgia. It has a kind of historical-demographic significance and load. The year 1989 chronologically separates Soviet and independent Georgia. After gaining independence, a general population census was conducted in Georgia in 2002 and 2014. Currently, preparatory works for the third general census of 2024 (November-December) are underway.

It is based on the methodology developed by the United Nations and is conducted in accordance with unified, standard and normative indicators. The introduction of a whole series of innovations is designed for sustainable development in accordance with the task of the 2030 agenda.

The use of census data shows us that the role and importance of censuses in the modern global world has grown even more. The "Recommendations of the Conference of European Statisticians for the 2020 Round of the Population and Housing Census", which was prepared by the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) for the 2015 round, is particularly noteworthy. The recommendations addressed such important aspects of the population census as data privacy and security, legislation, definitions of terms, phases of the census, publication and dissemination of results, quality assurance and quality management, and technologies used in the census process. Along with the given

recommendations, the document focuses on the list of data that countries should receive in the 2020 round of population and housing census, namely: population, its geographical, demographic and economic characteristics; Agriculture, education, migration, ethno-cultural characteristics, disabilities, household and family characteristics and housing characteristics. The census of 2024 will provide us with important and versatile information, which is necessary to assess the demographic situation in the country, to clearly see the existing problems and challenges.

country will have a real opportunity to determine the main priorities of socio-economic development more specifically and with greater accuracy. Accordingly, to provide accurate and complete information to the population.

The new population census methodology developed by the United Nations and, accordingly, the United Nations Population Fund (UNFPA) includes a number of innovations in the census questionnaire, which deals with immigration status, disabilities, type of marriage and marriage registration. The introduction of innovations is designed for sustainable development in accordance with the task of the 2030 agenda.

An important part of the data will become the basis for the creation of the basic data system, which will be used to calculate and forecast a number of key indicators of social and sustainable economic development by 2030.

References:

1. Gugushvili P., (1973) Issues of Population Development of the Georgian SSR, Tbilisi, p. 176.
2. Gamkrelidze G., (1955) Demographic Statistics, Tbilisi, p.94.
3. Virsaladze N., (2013) Description - the main source of statistical study of the population, materials of the international scientific-practical conference, Kutaisi University, October 26-27, pp.

- 111-113. URL:
<https://unik.edu.ge/PagePDF/conf/konf-2013.pdf>
4. Lortkifanidze V., (2018) Demology, Tbilisi, p. 53-60.
 5. Chelidze Z., (2022) Sustainable Development Goals (SDG) national indicators and population census of Georgia 2024, Tbilisi.
 6. Javakhishvili I., (1930) Economic history of Georgia, Tbilisi, p., 19.
 7. National Statistics Office of Georgia - www.geostat.ge